

AZERBAJYCAN HALK MÜZİĞİ “MUĞAM”

Türkiye Cumhuriyetinin ölkemizdeki safirliyinin madaniyyat müşaviri İrfan Çiftçi "Makam" musiqi dergisinde Azərbaycan muğamı haqqında geniş və maraqlı məqalə ilə çıxış edib. Müəllif muğamın keçib gəlidiyi tarixi yola nəzər salır, onun bugünkü durumu, tanınmış sənət adamlarının ifası, dövlətin klassik musiqiyə, ümumiyyətlə, mədəniyyətə qayğısından söhbət açır. "Azərbaycan xalq musiqisi – muğam" sərəlövhəli yazını oxunaqlı edən həm də ölkəmizin qədim mənbələrdən qaynaqlanan, folklor incilərini yaşadan klassik nümunələrimizin müasir dünya musiqisi ilə sintezinin təqdimatı məkanına çevrilməsi barədə qeydləridir.

Vurğulanan məqamların "Mədəniyyət.AZ" jurnalının oxucuları üçün də maraqlı olduğunu nəzərə alıb həmin məqaləni təqdim edirik.

Makam Müzik Dergisi olarak Türkiye Cumhuriyeti Bakü Büyükelçiliği Kültür ve Tanıtma Müşaviri şair ve kültür adamı Doç. Dr. İrfan Çiftçi ile Azərbaycan'ın başkenti Bakü'de Azərbaycan Milli Müziği və Türkiye'nin Kültür ve Tanıtma faaliyetlerinde "müzik" üzerine bir röportaj gerçekleştirdik.

Türkiye Cumhuriyeti Bakü Büyükelçiliği Kültür ve Tanıtma Müşaviri Sayın Doç. Dr. İrfan Çiftçi 'yi Bakü'de dergimizi konuk etti ve Azərbaycan'a ait her konuda ama özellikle müzik konusunda dergimiz ve okurlarımız için çok değerli bilgiler verdi. Siyaset Bilimcisi olmasının yanında şair de olan Çiftçi'nin müzik konusundaki değerlendirmelerinin derinliği karşısında hayrete düştük. Buraya yazdıklarımız çok uzun söyleşimizin ancak özeti sayılabilir. Kars doğumlu olan İrfan Çiftçi, adab gereğince çocuklara pek münasip görülmesine rağmen dedesinin cemiyet içerisindeki konumu sayesinde "aşık meclislerine" katılmaya başladığında henüz dört yaşındaymış. Diğer yandan ise Almanya'da işçi olan babasının getirdiği plakları dinleyerek büyümüş. Babası en çok Behi-

ye Aksoy, Ahmet Sezgin, Mehmet Özbek ve Zeki Müren gibi sanatçıları severmiş. Tüm bu değerler müzik konusunda sağlam bir temel katmış İrfan Çiftçi'ye.

YAZININ GİRİŞİ

Zengin bir kültürel mirasa sahip Azerbaycan, Müslümanların çoğunlukta olduğu ülkeler arasında opera ve tiyatro gibi sahne sanatlarını kültüründe barındıran ilk ülke olmuş.

Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti 1918 yılında kurulmuş ancak iki yıl sonra 26 Nisan 1920'de Kızıl Ordunun Azerbaycan'a girmesinin ardından 28 Nisan 1920'de Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kurulmuş ve Sovyetler Birliği topraklarına katılmış. Azerbaycan'ın tekrar bağımsızlığını kazanması 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılması ile gerçekleşmiş.

Azerbaycan müziği geleneksel olarak Kafkasya'daki müzik hayatının önemli bir parçası. Azerbaycan'ın halk müziğine "Muğam" deniyor. "Muğam", Arapça'daki "Makam" sözünden tü-

remiş ve Azerbaycan Türkçesine geçmiş. Muğam, 14. yüzyılda ortaya çıkan siyasi değişimlere kadar yakın doğu ülkelerinin ortak müziği olmuş.

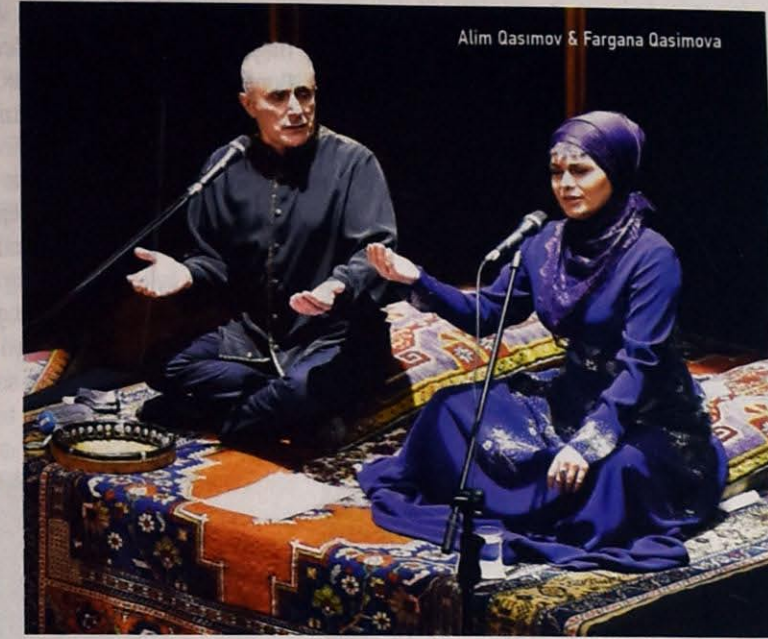
Günümüzde ise Muğam, geleneksel Azerbaycan müziğinin muhteşem türünün ortak adı. Muğam sanatı, Azerbaycan'ın önemli kültürel değerlerinden biri olarak görülüyor. 2003 yılında UNESCO "Azerbaycan Muğamı" nı koruma altına almış ve tüm dünyaya duyurmuş.

XIX. yüzyılın sonlarına kadar muğamlar esasen, toplumun yüksek kesimlerinin düğünlerinde, aydınların yer aldıkları edebi sohbet ve müzik meclislerinde, dini törenlerde ve matem törenlerinde icra edilmiş. Yirminci yüzyılın başında ise ilk kitle konserleri muğam konserleri olarak organize edilmiş ve bu şekilde geniş halk kitlelerine sunulmuştur.

Azerbaycan musikisinin yedi esas muğamı var: "Rast", "Şur", "Segâh", "Şüşter", "Çahargah", "Bayatı-Şiraz", "Hümayun". Üzeyir Hacıbeyli (Hacıbeyov) "Azerbaycan Halk Musikisinin Temelleri" adlı kitabında muğamların dinleyiciye aşladığı ruh halini şöyle tanımlar: Rast; dinleyicide mertlik ve zindelik hissi, Şur; şen, lirik ruh hali, Segah; aşk duygusu, Şüşter; derin keder, Çahargah; heyecan ve ihtiras hissi, Bayatı-Şiraz; üzüntü, Hümayun; derin keder hissi yaşatır.

Azerbaycan müziğinden söz edince akla ilk gelen, büyük müzik bilgini, Azerbaycan Milli Marşının da bestekârı olan Üzeyir Hacıbeyli. Bilim adamı, yazar, tercüman, orkestra şefi olarak tanınan Üzeyir Hacıbeyli, bütün doğu âleminde senfonik müziğin, operanın ilk yaratıcısı olmuş, Azerbaycan'da müzik biliminin esaslarını ortaya koymuştur. 12 Ocak 1908 yılında Bakü'de, büyük şair Füzuli'nin aynı adlı eserinden bestelediği ve doğuda ilk opera olan "Leyla ve Mecnun" operasını sahnelemiş büyük sanatçı Hacıbeyli. Yine, "Şeyh Sinan" (1909), "Rüstem ile Zöhre" (1910), "Şah Abbas ve Hürşid Banu" (1912), "Kerem ile Aslı" (1912), "Harun ve Leyla" (1915), Köroğlu (1937) adlı operaları ve "Karı ile Koca" (1909), "O Olmazsa Bu Olsun" (1910) ve Türkiye'de de defalarca sahnelenen "Arşın Mal Alan" (1913) adlı müzikalleri bestelemiş. Üzeyir Hacıbeyli muğamı opera ve senfonik müzikle birleştirerek Doğu ve Batı müziği arasında bir köprü kurmuş.

Azerbaycan'da müzik her dönem önemli bir

Alim Qasimov & Fargana Qasimova

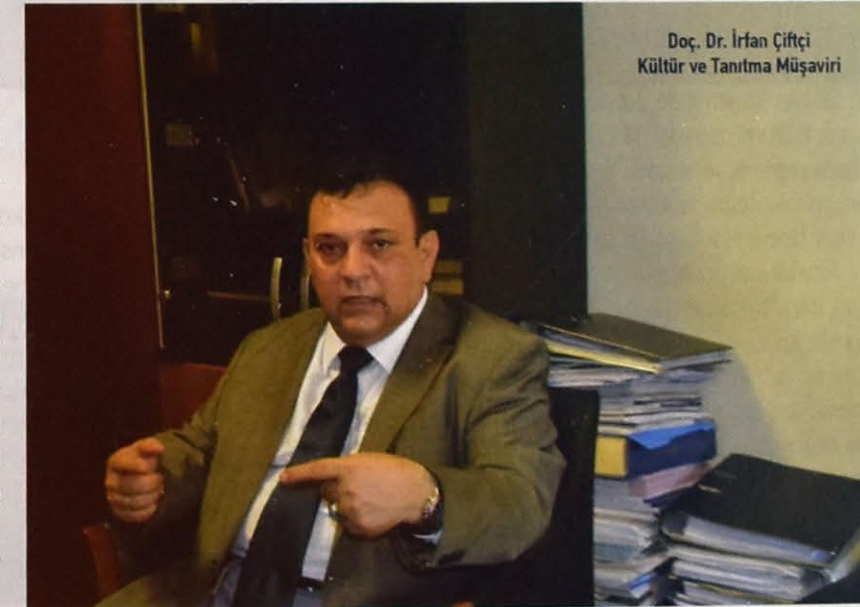
kültür ögesi olarak görül-müş ve devlet adamları tarafından da desteklenmiş. Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in 13 Haziran 2000 tarihli kararı ile Azerbaycan Milli Konservatuvarı kurulması için özel bir kararname çıkarılmış. Bir yıl sonra Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in 10 Ağustos 2001 tarihli "Azerbaycan Milli Konservatuvarı'nın maddi-teknik zeminini oluşturma kararı uyarınca Azerbaycan Milli Konservatuvarı'na Bakü Müzik Koleji ve Cumhuriyet Sanat Lisesi dâhil edilmiş. Konservatuvar Rektörü

olarak, Halk Sanatçısı Siyavuş Eşrafoğlu Kerimi'nin atanması da aynı kararname ile gerçekleşmiş. Azerbaycan Milli Konservatuvarı profesör-öğretmen kadrosu halk müziği enstrümanlarında profesyonel olan müzisyenler, şefler, şarkıcılar, tanınmış müzisyenler, besteciler, halk sanatçıları ve alanında dünyaca tanınmış müzisyenlerden oluşmaktadır.

İRFAN ÇİFTÇİ İLE SÖYLEŞİ

Bu sayfalara sığamayacağını biliyorum ancak özet olarak değinmek gerekirse, Azerbaycan ve Türkiye'nin müzikal etkileşimini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Klasik zamanlarda zaten ortak kültür var ve zamanın şartlarına göre birbiriyle etkileşim halinde. 1900'lerde ise bütün doğu ve Türk

Doç. Dr. İrfan Çiftçi
Kültür ve Tanıtma Müşaviri

Üzeyir Hacıbeyli

Dünyasında başlayan "modernleşme" hareketleri ile birlikte kültür ve eğitim alanındaki "yenilikçilik/ceditcilik" denilen çağdaşlaşma ortak paydasında etkileşimler var.

Bu etkileşimi ülkelerimizin müzik arkeolojisine yakından baktığımızda beste ve güftelerde görüyoruz. Ancak daha yoğun ve kurumsal nitelikli diyebileceğimiz etkileşimler ise Osmanlı'nın son yıllarında tanzimattan sonar olmuştur. Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin kurulması sürecinde Türkiye ile Azerbaycan arasında müzikal etkileşimi de artırmıştır. Burdaki kulaklar Rusya, Batı ve İran kadar Anadolu'ya da bakmışlardır. Bu dönemin bugün de hit olan ve dönemin ünlü şairi Ahmet Cevat tarafından sözleri yazılan ve Üzeyir Hacıbeyli tarafından bestelenen "Çırpırdın Karadeniz", Bu Azerbaycan'ın Osmanlı Türkelerine, Karadenize hasretidir, yoksa Karadeniz zaten Türkiye'nin kıyısı.. "Laleler" vb gibi... gibi... Böyle onlarca eser var, aslında telifli, sahibi belli ama bizim TRT kayıtlarında "anonm" Kars Halk Türküsü veya Erzurum, Muş türküsü gibi derleyicinin adıyla geçirilmiş eserler. Bunu bir soğuk savaş dönemi ironisi gibi de görebiliriz...

Sovyet döneminde donduralan ve hatta yasaklanan ve kazınan ortak kültürel değerler 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılması ile yeniden yeşermeye başladı. Yerel müzikal değerler ile çok sesli müzik arasındaki doğru ve başarılı sentezler, Azerbaycan'da büyük müzik bilgini Üzeyir Hacıbeyli tarafından gerçekleştirilmiştir.

Azerbaycan 'ın yüksek tabaka/sanat müziği olan muğamın Horasan, İran, Türkistan buradan Hint ve Çin yani Asya Müziği ile etkileşimi söz konusudur. Azerbaycan Müziği ile tabi bir çok ortak makamlarımız var. Ancak doğal olarak bu makamları farklı üsluplarla ve tekniklerle icra ediyoruz. İkincisi ise kadim ve geleneksel zamanlarda doğaçlama aktarılacak geleneksel müzikler bilindiği üzere modern dönemde forma sokuldu. Notaya geçirildi ve belirli usullerle kayıt altına alındı ve bundan sonra da bu kayıtlara bakılarak notayla icra edildi. ...

Osmanlı coğrafyası (Balkan ve Mağrip ülkeleri) modernleşmeyi

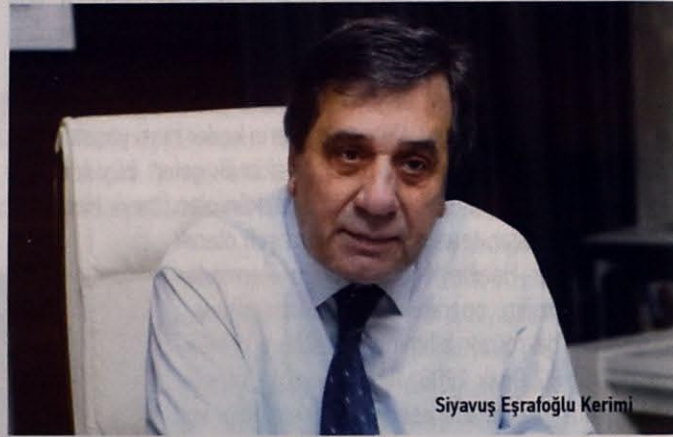
Avrupa üzerinden yaşarken, Kafkas ülkeleri modernleşmeyi Rusya üzerinden yaşamak durumunda kalmıştır. Bunların doğal sonucu olarak da modern dönemde bütün kültürel değerlerimiz gibi müziğimiz arasında da farklılıklar ortaya çıktı.

Soğuk savaş yıllarında çok sayıda Azerbaycan mahnıları (popüler halk müziği), muğamları, aşık havaları, Türkiye'de Kars yöresi türküsü, müziği olarak derlenmiş(!) ve kayıtlara öyle geçirilmiştir.

Oysa bunların çocuğunun güftesi, bestesi belli sanatçılara ait eserler olduğu biliniyordu ve sonra da iyice aşık oldu. , Sovyetlerin dağılması sonucu başlayan kültürel alışverişimiz sonucu da bir çok telif davası ve tashih davaları var ve sürüyor... Şimdilerde ise Türkiye'de dinlenen müzik buralarda da da aynı yoğunlukta dinleniyor. Baku'nun bir çok kafesinde belki de Türk müzik kanalları İstanbul'dan daha çok rağbet görüyor.

Azerbaycan'da ve özellikle Bakü'de müzik eğitimi hakkında gözlemlerinizi nelerdir ve Bakü'ye müzik eğitimi için gelmek isteyenlere önerilerinizi nelerdir?

Azerbaycan'da çok büyük bir müzik kültürü, literature ve bunun akademik eğitimi var. Lise'den doktora'ya kadar hepsi. Bunun doğal sonucu olarak Bakü'deki müzik eğitiminin Viyana kadar, Prag kadar ciddi ve kaliteli yapıldığını çok net olarak söyleyebilirim. Binlerce genç lise düzeyinde müzik ağırlıklı lisede okuyor. Haydar Aliyev döneminde bir çok kültür sanat alanı gibi müzik eğitimi de kurumlaştı. Çok ciddi kolejler ve üniversiteler, konservatuarlar Sov-

Siyavuş Eşrafoğlu Kerimi

yet döneminin köhnemiş yanları atılarak yeniden kuruldu. Dünya çapında müzik insanları, konusunun uzmanı müzisyenler bilgi ve birikimlerini yeni neslin gelişimine sunmuş vaziyettedir. Bu birikimden faydalanmak amacıyla Türkiye'den gelmek isteyen herkese elimizden gelen yardımı yapmaya hazırız. Ayrıca opera, bale ve çok ciddi senfonik müzik toplulukları ve onların önemli icraları var...

Ülkemizin Azerbaycan'daki Kültür ve Tanıtma Müşaviri olarak ne gibi faaliyetlerde bulundunuz ve önümüzdeki süreçte gerçekleştirmek istediğiniz çalışmalarınız nelerdir?

Azerbaycan sokaklarında ve ceptelefonlarında her cm2 Tarkan var. Ama akademilerinde ne Tamburi Cemil ne de Dede Efendi yok.

Ne Darülelhan notaları, tekke usulleri, Üçüncü Selim'in müzikle ünşiyeti hiç bilinmiyor ve Bekir Sıtkısezgin veya Zeki Müren pek dinlenmiyor vs vb. Yani klasik Türk Müziğinin nazariyatı ve usullerinin burdaki konservatuarlara girmesi lazım. Siz de görmüşsünüzdür, burada Türk müziği çok seviliyor. Azerbaycan'ın çok değerli müzik akademilerinde ve konservatuarlarında Türk Müziği Kürsüsü kurulması, öğretilmesi, birbirinden değerli eserlerimizin icra edilmesi, müziğimizin zengin değerlerinin bu coğrafyalarda akademik düzeyde öğrenilip çalışılması için girişimlerimiz var. Ben geldikten sonra yaklaşık 9 aydır Burcu Karadağ Ney ensemble, Muzaffer Özdemir Bağlama Resitaleri, Kültür Bakanlığı müzik toplulukları ile Mehter Konserleri, Türk Operetleri, Halk, Sanat ve Tasavvuf Müziği, Burak

Kut, Niran Ünsal özel konserleri ve bir çok sanatçıyla belli türleri ve enstrumanları öne çıkaran tanıtıcı ve öğretici müzik programları yaptık..Burada bir müzik müzesi var orda sürekli bizim enstrumanların bağlama, tambur, ney vd. yapımını ve icrasını anlatan belgeler gösteriyoruz... Buna benzer özel etkinlikleri bundan sonra da daha çok buralardaki konservatuar ve müzik kolejleri ile ve bunlara Türkiye'den partnerler bularak yapmayı programlıyoruz. Ayrıca bölge ülkeleri ve Türk halkları arasında içinde müziğin de olduğu sanatlar arası ve disiplinler arası etkinlikler, festivaller vb . hem yerel halka hem de turistlere yönelik çok bir çok yaratıcı projelerimiz var... Makam Müzik'in mevkisi muhkem, ömrü uzun olsun daha konuşuruz ...bakalım inşallah... ♦

